

Samband íslenskra
sveitarfélaga

Samtaka um hringrásarhagkerfi

Svæðisáætlanir sveitarfélaga sem verkfæri í ákvarðanatöku

Austurland

Greinargerð vegna svæðisáætlunar

Stefán Gíslason,
Environice, september 2022

Stefán Gíslason
Umhverfissráðgjöf Íslands ehf. (Environice)
fyrir Samband íslenskra sveitarfélaga
Haust 2022

Mynd á forsíðu:
Í Viðfirði sumarið 2021
Ljósm. Stefán Gíslason

Efnisyfirlit

1	Inngangur.....	5
2	Staða úrgangsmála í apríl 2022.....	6
2.1	Fyrirkomulag söfnunar.....	6
2.2	Grenndarstöðvar.....	7
2.3	Söfnunar- og móttökustöðvar.....	7
2.4	Önnur söfnun og flokkun.....	7
2.5	Förgunarstaðir/meðhöndlunarstaðir.....	8
2.6	Önnur ráðstöfun úrgangs.....	9
2.7	Samningar við verktaka.....	9
2.8	Samþykktir, gjaldskrár og kostnaður.....	10
2.9	Útgáfa og kynning.....	11
2.10	Framtíðarsýn.....	11
2.11	Magntölur 2021.....	12
2.12	Markmið stjórnvalda á beinni ábyrgð sveitarfélaga.....	16
3	Vinnusmiðja 2. maí 2022.....	20
3.1	Þátttakendur.....	20
3.2	Helstu niðurstöður.....	21
3.2.1	Úrgangsforvarnir.....	21
3.2.2	Söfnun og flokkun.....	21
3.2.3	Innviðir.....	21
3.2.4	Ráðstöfun flokkaðs úrgangs.....	21
3.2.5	Ráðstöfun „sérstaks“ úrgangs.....	21
3.2.6	Ráðstöfun blandaðs úrgangs.....	21
3.2.7	Gjaldtaka.....	21
3.2.8	Samstarf og/eða samræming.....	22
3.2.9	Upplýsingar og fræðsla.....	22
3.2.10	Næstu skref.....	22
4	Hvað þarfnast úrbóta?.....	23
4.1	Fyrirkomulag söfnunar.....	23
4.2	Söfnunar- og móttökustöðvar.....	23
4.3	Önnur söfnun og flokkun.....	23
4.4	Ráðstöfun úrgangs.....	23
4.5	Samningar við verktaka.....	24
4.6	Samþykktir, gjaldskrár og kostnaður.....	24
4.7	Útgáfa og kynning.....	24

4.8 Samstarf og samræming.....	24
Viðauki: Skýringar við einstaka úrgangsflokka og ráðstöfun þeirra	25

1 Inngangur

Verkefnið „Svæðisáætlanir sveitarfélaga sem verkfæri í ákvarðanatöku“ er hluti af átaki Sambands íslenskra sveitarfélaga undir yfirskriftinni „Samtaka um hringrásarhagkerfi“. Verkefnið hefur það markmið að efla og styrkja svæðisáætlanagerð sveitarfélaga fyrir meðhöndlun úrgangs sem vettvangur upplýstrar ákvarðanatöku í úrgangsstjórnun og er hugsað sem vettvangur sameiginlegrar þátttöku sveitarfélaga sem hafa ákveðið að standa saman að gerð svæðisáætlunar, skv. 6. gr. laga nr. 55/2003 um meðhöndlun úrgangs. Einnig geta sveitarfélög tekið þátt í verkefninu ein og sér.

Samkvæmt 6. gr. laga nr. 55/2003 skal sveitarstjórn, ein eða fleiri í sameiningu, semja og staðfesta svæðisáætlun um meðhöndlun úrgangs sem gildir fyrir viðkomandi svæði til tólf ára í senn. Samkvæmt breytingu á þessari sömu lagagrein, sem kemur til framkvæmda 1. janúar 2023, skal Umhverfisstofnun hafa eftirlit með því að sveitarstjórnir gefi út svæðisáætlanir og senda umhverfisstofnun ábendingu ef „sveitarstjórn gefur ekki út svæðisáætlun eða svæðisáætlun er ekki í samræmi við lög og reglur“.

Sveitarfélög sem taka þátt í svæðisáætlanahluta átaksins „Samtaka um hringrásarhagkerfi“ fá:

1. Lágmarksstöðumat á sínu svæði á magni úrgangs í einstökum flokkum og fleiri þáttum sem skipta máli fyrir úrgangsstjórnun og meðhöndlun úrgangs
2. Tækifæri til að taka þátt í vinnusmiðju um svæðisáætlanir þar sem fram fer fræðsla og samtal um úrgangsstjórnun og hringrásarhagkerfi
3. Stutta greinargerð um stöðu, markmið og aðgerðir á svæðinu
4. Möguleika á þátttöku í reglulegum fundum sem sambandið mun standa fyrir um úrgangsstjórnun sveitarfélaga og hringrásarhagkerfið

Á Austurlandi eru fjögur sveitarfélög, sem öll taka þátt í verkefninu sem hér um ræðir. Haldin var vel sótt vinnusmiðja fyrir þessi sveitarfélög (sbr. tölulið 2 hér að framan) á Egilsstöðum 2. maí 2022, m.a. með það í huga að vel gæti hentað að öll sveitarfélögin stæðu sameiginlega að gerð svæðisáætlunar. Greinargerðin sem hér lítur dagsins ljós hefur að geyma upplýsingar um stöðu úrgangsmála á Austurlandi, miðað við þær upplýsingar sem lágu fyrir á þessum tíma, helstu niðurstöður umræðna sem fram fóru á vinnusmiðjunni og ábendingar um úrbætur sem líklegt er að sveitarfélögin á Austurlandi þurfi að ráðast í til að bæta stöðu úrgangsmála í landshlutanum.

Þann 1. janúar 2022 var 11.031 íbúi skráður með lögheimili á Austurlandi. Þar af bjuggu 665 í Vopnafjarðarhreppi, 5.057 í Múlaþingi, 103 í Fljótsdalshreppi og 5.206 í Fjarðabyggð.

2 Staða úrgangsmála í apríl 2022

2.1 Fyrirkomulag söfnunar

Í Vopnafjarðarhreppi er aðeins safnað blönduðum úrgangi frá heimilum, en mælt er til að úrgangi til endurvinnslu sé skilað í „safnstöð“ á Búðaröxl. Á norðurhlið stöðvarinnar eru lúgur sem opnar eru allan sólarhringinn. Flokkuðum úrgangi sem ekki kemst inn um lúgurnar er skilað í gáma á opnunartíma stöðvarinnar (sjá síðar). Verktakafyrirtækið Steiney ehf. á Vopnafirði sér um hirðuna og rekstur stöðvarinnar.

Í Múlaþingi eru yfirleitt þrjú ílát við hvert heimili, þ.e. grátt fyrir blandaðan úrgang, grænt fyrir pappír, plast og málma og brúnt fyrir lífúrgang. Íbúar í dreifbýli sveitarfélagsins fá afhent moltugerðarlát í stað brúna ílátsins. Sama fyrirkomulag gildir einnig fyrir Fljótsdalshrepp. Ílátin eru að jafnaði losuð á þriggja vikna fresti. Sveitarfélagið er með samning við Íslenska gámafélagið (ÍGF) um úrgangsbjónustuna.

Í Fjarðabyggð eru þrjú ílát við hvert heimili, þ.e. grátt ílát fyrir almennan úrgang, grænt fyrir pappír, plast og málma og brúnt fyrir lífúrgang. Ílátin eru losuð á þriggja vikna fresti. Sveitarfélagið er með samning við Kubb ehf. um hirðuna, en þrír aðrir bjónustuaðilar sinna öðrum tilteknum þáttum bjónustunnar (sjá síðar). Sveitarfélagið bjónustar ekki fyrirtæki hvað þetta varðar, heldur er þeim skylt að gera bjónustusamninga við verktaka og hafa viðeigandi ílát fyrir hvern úrgangsflokk í samræmi við reglur sveitarfélagsins.

Eftirfarandi tafla gefur yfirlit yfir söfnun úrgangs frá heimilum í sveitarfélögunum fjórum sem í hlut eiga. „X“ í töflunni þýðir að viðkomandi úrgangsflokkur sé safnað sérstaklega en „-“ að svo sé ekki. „X“ í sameinuðum reitum þýðir að viðkomandi flokkur sé safnað saman í eitt ílát við hvert heimili.

Tafla 1. Séröfnun úrgangs frá heimilum á Austurlandi.

	Vopnafjarðarhreppur	Múlaþing	Fljótsdalshreppur	Fjarðabyggð
Þéttbýli				
Blandaður úrgangur	X	X	X	X
Pappír og pappi	-	X	X	X
Plast	-			
Málmar	-			
Lífúrgangur	-	X	X	X
Dreifbýli				
Blandaður úrgangur	X	X	X	X
Pappír og pappi	-	X	X	X
Plast	-			
Málmar	-			
Lífúrgangur	-	X	X	X

2.2 Grenndarstöðvar

Ekki liggja fyrir nákvæmar upplýsingar um grenndarstöðvar í sveitarfélögunum á Austurlandi, (sjá þó umfjöllun um móttökustöðvar hér að neðan).

2.3 Söfnunar- og móttökustöðvar

Vopnafjarðarhreppur rekur gámastöð á Búðaröxl. Stöðin er opin á mánudögum, miðvikudögum og föstudögum, 2-3 klst. í senn. Auk þess er opið í stuttan tíma annan hvorn laugardag. Á öðrum tímum er hægt að skila endurvinnsluefnum inn um lúgur á stöðinni (sjá framar). Stöðin þjónar því í raun einnig hlutverki grenndarstöðvar.

Múlapingur rekur söfnunarstöðvar á þéttbýlisstöðum. Á Egilsstöðum er stöðin opin alla virka daga kl. 9-17 og á laugardögum kl. 10-14. Á sumrin er einnig opið í skamman tíma á sunnudögum. Söfnunarstöðvar eru einnig á Borgarfirði eystri, Seyðisfirði og Djúpavogi. Klippikort sem íbúar fá afhent gilda sem aðgöngumiðar að stöðvunum og þegar inn er komið er klippt af kortunum í samræmi við það magn gjaldskylds úrgangs sem komið er með hverju sinni. Á hverju korti eru 32 klipp, sem duga samtals fyrir 4,0 m³ eða 640 kg. Viðbótarkort fást á skrifstofum sveitarfélagsins.

Fljótsdalshreppur rekur söfnunarstöð rétt hjá Végarði þar sem hægt er að losa sig við járn, timbur, blandaðan úrgang og spilliefni (rafgeyma). Sveitarfélagið hefur auk þess boðið bændum upp á tímabundin afnot af gámum fyrir járn og timbur.

Stærsta móttökustöðin í Fjarðabyggð er á Reyðarfirði. Þar er tekið á móti stærri förmum af úrgangi frá fyrirtækjum og einstaklingum. Allur úrgangur er fluttur á móttökustöð, þar sem hann er flokkaður og ýmist fluttur til urðunar eða sendur til ráðstöfunar innanlands eða utan. Stefna Fjarðabyggðar er sú að móttöku- og söfnunarstöðvar verði mannláusar en vaktaðar með myndavélum. Stöðin á Reyðarfirði verður þó mönnuð og þar verður veitt símaaðstoð vegna móttöku á öðrum söfnunarstöðvum sveitarfélagsins. Auk stöðvarinnar á Reyðarfirði eru söfnunarstöðvar á Norðfirði, Eskifirði, Fáskrúðsfirði, Stöðvarfirði og í Breiðdal. Flestar stöðvarnar eru opnar á mánudögum, miðvikudögum og föstudögum í 2-3 klst. í senn. Víðast er einnig opið á laugardögum kl. 12:30-17:00. Klippikort eru ekki lengur notuð á stöðvunum í Fjarðabyggð, en þar geta einstaklingar skilað af sér heimilisúrgangi án endurgjalds. Hámarks farmstærð er þá 2 m³. Fyrirtæki greiða hins vegar fyrir móttökuna.

2.4 Önnur söfnun og flokkun

Íbúar á Vopnafirði geta losað sig við garðaúrgang án endurgjalds í gryfju um 2 km innan við bæinn. Svipað fyrirkomulag er einnig í hinum sveitarfélögunum hvað þetta varðar. Losunarstaðir eru til að mynda nákvæmlega tilgreindir á heimasíðu Fjarðabyggðar. Eftir gildistöku nýrra lagaákvæða 1. janúar 2023 telst landmótun af þessu tagi því aðeins vera endurnýting ef garðaúrgangurinn kemur í staðinn fyrir efni sem er ekki úrgangsefni, ef úrgangurinn hentar í þessum tilgangi og er takmarkaður við það magn sem er nauðsynlegt til að ná tilganginum. Að öðrum kosti verður að líta á ráðstöfunina sem förgun.

Heyrúlluplasti er safnað reglulega í Múlapingi á kostnað sveitarfélagsins.

Rotþrær eru við alla bæi og fyrirtæki í Fljótsdalshreppi og er seyran losuð í viðurkennda safngryfju neðan við Valþjófsstað.

Nytjamarkaður er starfræktur í Neskaupstað og þangað er hægt að fara með nytjahluti á opnunartíma. Þá eru fatasöfnunargámar víða í landshlutanum, sjá m.a. nákvæmar upplýsingar á heimasíðu Fjarðabyggðar. Rauði kross Íslands á Austurlandi rekur einnig verslanir með notuð föt eða nytjahluti á Eskifirði og Stöðvarfirði.

Skilagjaldsskyldum drykkjarumbúðum er safnað víða í landshlutanum. Sú söfnun er væntanlega yfirleitt á vegum félagasamtaka sem fá þá skilagjaldið greitt þegar umbúðunum er komið áleiðis.

2.5 Förgunarstaðir/meðhöndlunarstaðir

Á Austurlandi eru fjórir urðunarstaðir með starfsleyfi og a.m.k. tveir aflagðir urðunarstaðir. Hér á eftir er getið um þá staði sem hafa gilt starfsleyfi eða eru háðir fyrirmælum Umhverfisstofnunar um frágang og vöktun eftir lokun.

- Vopnafjarðarhreppur rekur urðunarstað á Búðaröxl. Þar er heimilt að taka á móti og urða allt að 1.000 tonn af úrgangi á ári, þó að hámarki 10 tonn á sólarhring. Einungis er heimilt að urða úrgang sem á uppruna sinn í Vopnafjarðarhreppi eða í Langanesbyggð. Gildandi starfsleyfi staðarins var gefið út 16. desember 2015 og gildir til sömu dagsetningar 2031. Árlega eru urðuð þarna á að giska 700 tonn (690 tonn árið 2020, 643 tonn 2019).
- Múlaþing rekur urðunarstað á Brandsbölum á Borgarfirði eystri. Þar er heimilt að taka á móti og urða allt að 200 tonn af úrgangi á ári. Staðurinn er eingöngu ætlaður fyrir Borgarfjörð eystri, en það kemur þó ekki skýrt fram í gildandi starfsleyfi. Starfsleyfið var gefið út 20. mars 2020 og gildir til sömu dagsetningar 2036. Ekki liggja fyrir upplýsingar um það magn sem urðað er á staðnum árlega, en gera má ráð fyrir að það sé í námunda við 200 tonn.
- Múlaþing rekur einnig urðunarstað á Tjarnarlandi á Fljótsdalshéraði. Þar er heimilt að taka á móti og urða allt að 2.500 tonn af úrgangi á ári, þó að hámarki 10 tonn á sólarhring. Núgildandi starfsleyfi staðarins var gefið út 8. júlí 2015 og gildir til sömu dagsetningar 2031. Ekki liggja fyrir nýjar upplýsingar um það magn sem urðað er á staðnum árlega, en gera má ráð fyrir að það sé um eða innan við 2.000 tonn af ári.
- Fjarðabyggð rekur urðunarstað í Mýrdal í landi Þernuness í Reyðarfirði. Þar er heimilt að taka á móti og urða allt að 2.500 tonn af úrgangi á ári, þó að hámarki 10 tonn á sólarhring. Núgildandi starfsleyfi staðarins var gefið út 13. ágúst 2021 og gildir til 6. febrúar 2036. Ekki liggja fyrir upplýsingar um það magn sem urðað er á staðnum árlega.
- Aflagður urðunarstaður er í landi Rima í Mjóafirði. Þar var á sínum tíma urðaður fiskúrgangur frá sjókvíaeldi Sæsilsfurs hf. og gildi starfsleyfið til 1. febrúar 2017. Fyrirmæli Umhverfisstofnunar um frágang og vöktun staðarins gilda til 5. júní 2050.
- Aflagður urðunarstaður er á Heydalamelum í Breiðdal. Staðurinn þjónaði Breiðdalshreppi fyrir sameiningu sveitarfélaga, en urðun þar var hætt í júní 2018. Fyrirmæli Umhverfisstofnunar um frágang og vöktun staðarins gilda til 20. október 2050.

Íslenska gámafélagið rekur jarðgerð í Reyðarfirði. Heilbrigðiseftirlit Austurlands hefur væntanlega gefið út starfsleyfi vegna starfseminnar, en það finnst ekki við fljótlega netleit. Ýmis vandamál hafa komið upp í jarðgerðinni og nú mun aðstaðan einkum vera nýtt fyrir hluta af Múlaþingi. Lífrænn úrgangur frá Fjarðabyggð er hins vegar fluttur til vinnslu í Moltu í Eyjafirði.

Viðurkennd safngryfja fyrir seyru er staðsett neðan við Valþjófsstað í Fljótsdalshreppi. Gryfjan er ætluð til losunar rotþróa við bæi og fyrirtæki í sveitarfélaginu.

Vitað er um á fjórða tug miltisbrunagrafa víðsvegar um Austurland. Þörf er á að tilgreina grafir af þessu tagi með sem nákvæmustum hætti í svæðisáætlun og merkja þá inn á skipulagsupprætti til að draga úr hættu á að þeim verði raskað í náinni framtíð.

2.6 Önnur ráðstöfun úrgangs

Eins og ráða má af því sem hér hefur komið fram er stór hluti þess úrgangs sem fellur til á Austurlandi urðaður á urðunarstöðum í fjórðungnum. Lífrænn úrgangur sem safnað er í Fjarðabyggð er sem fyrr segir fluttur í jarðgerðarstöð Moltu ehf. í Eyjafirði og annar úrgangur til endurvinnslu er fluttur í aðra landshluta og þaðan til útlanda.

2.7 Samningar við verktaka

Sjá umfjöllun undir liðnum „Fyrirkomulag söfnunar“ hér að framan. Fjarðabyggð hefur farið aðra leið en flest önnur sveitarfélög hvað slíka samninga varðar, þar sem sveitarfélagið samdi á síðasta ári við fjóra mismunandi verktaka um einstaka þætti úrgangsjónustunnar. Samkvæmt þessum samningum, sem gilda frá 1. apríl 2021, sér Kubbur ehf. um hirðu, Hringrás ehf. sér um akstur á lífrænum úrgangi frá söfnunarstöðum sveitarfélagsins til Moltu ehf, GS lausnir munu sjá um þjónustu við söfnunarstöðvar sveitarfélagsins, þ.m.t. gámaleigu og losun á gámum – og Terra sér um móttöku og nánari flokkun á endurvinnsluefnum úr græna ílátinu. Í umræðu í öðrum landshlutum um fyrirkomulag úrgangsjónustu hefur verið bent á að með því að semja sérstaklega um hvern einstakan þátt þjónustunnar sé líklegt að skýrari mynd fáiast en ella af raunverulegum kostnaði við þjónustuna.

Reynslan af samstarfinu við verktaka var ekki könnuð sérstaklega við gerð þessarar greinargerðar. Þó virðast sveitarfélögin í einhverjum tilvikum eiga í nokkrum erfiðleikum með að fá áreiðanlegar tölur frá verktökum um magn úrgangs í einstökum flokkum og ráðstöfun hans.

2.8 Samþykktir, gjaldskrár og kostnaður

Eftirfarandi tafla gefur yfirlit yfir gildandi samþykktir og gjaldskrár vegna meðhöndlunar úrgangs, sem gilda í sveitarfélögunum á Austurlandi.

Tafla 2. Gildandi samþykktir og gjaldskrár sveitarfélaga á Austurlandi vegna meðhöndlunar úrgangs, (miðað við 30. apríl 2022).

Sveitarfélag	Númer	Heiti skjals (stytt)
Vopnafjarðarhreppur	411/2011	Samþykkt um meðhöndlun úrgangs
	1622/2021	Gjaldskrá fyrir sorphirðu og meðhöndlun úrgangs
Múlaping	1202/2021	Samþykkt um meðhöndlun úrgangs
	1512/2021	Gjaldskrá fyrir meðhöndlun og förgun úrgangs
Fljótsdalshreppur		Samþykkt finnst ekki Gjaldskrá finnst ekki (nr. 83/2001)
Fjarðabyggð	247/2011	Samþykkt um meðhöndlun úrgangs
	1391/2021	Gjaldskrá fyrir meðhöndlun úrgangs

Árleg gjöld fyrir meðhöndlun úrgangs í Vopnafjarðarhreppi skiptast í sorphreinsunargjald (15.875 kr/íbúð) og sorpeyðingargjald (15.575 kr/íbúð), eða samtals 31.450 kr. á ári. Fyrirtæki greiða sömu gjöld að lágmarki miðað við sömu stærðir íláta. Þá greiða frístundahús 9.435 kr/ári (30% af fullu gjaldi), „enda geti notendur þeirra losað sig við sorp á gámasvæðum á vegum sveitarfélagsins“. Greitt er sérstaklega fyrir hvert aukalát.

Í Múlapingi er innheimt 23.393 kr. söfnunargjald og 10.021 kr. förgunargjald, eða 33.413 kr. á ári samtals. Þessi gjöld leggjast á hverja íbúð og á hvert lögbýli. Í gjaldskránni er miðað við mánaðarlega losun sem er strjállega en gert er ráð fyrir í hirðudagatali (sjá framar). Frístundahús og trillur greiða 30% af fullu gjaldi, „enda geti notendur þeirra losað sig við úrgang á gámasvæðum á vegum sveitarfélagsins eða í reglubundinni söfnunarferð sorpbíls á vegum sveitarfélagsins, þar sem aðstæður leyfa og þá samkvæmt sérstöku samkomulagi“. Frístundahús sem njóta fullrar þjónustu yfir sumarmánuðina greiða 50% af fullu gjaldi.

Í Fjarðabyggð nemur sorphreinsunargjald 31.883 kr. á ári fyrir hvert ílát undir blandaðan úrgang og með hverri slíkri tunnu fylgir ein græn og ein brún. Þar við bætast svo 15.132 kr. fyrir förgun á innihaldi almennu tunnunnar. Hægt er að fá aukatunnur fyrir endurvinnsluúrgang (grænar eða brúnar) fyrir 10.000 kr. á ári.

Eftirfarandi tafla sýnir útgjöld sveitarfélaganna fjögurra vegna sorphreinsunar og sorpeyðingar (málaf. 08-2) árið 2020,¹ svo og tekjur af gjöldum fyrir meðhöndlun úrgangs.²

Tafla 3. Tekjur og gjöld sveitarfélaga á Austurlandi vegna meðhöndlunar úrgangs (málaf. 08-2) 2020.
(Heimild: Samband íslenskra sveitarfélaga. Upphæðir í heilum krónum).

	Íbúar 1.1.2021	Heildarútgjöld		Tekjur málaflokksins		Nettóútgjöld	Niðurgreiðslur úr sveitarsjóði	
		Kr	Kr/íbúa	Kr	Kr/íbúa		Kr/íbúa	%
Vopnafjarðarhreppur	653	12.186.892	18.663	10.835.330	16.593	1.351.562	2.070	11%
Múlapingi	5.020	192.108.243	38.269	121.043.558	24.112	71.064.685	14.156	37%
Fljótsdalshreppur	98	3.887.000	39.663	380.000	3.878	3.507.000	35.786	90%
Fjarðabyggð	5.079		0		0	0	0	
SAMTALS og meðaltöl	10.850	208.182.135	19.187	132.258.888	12.190	75.923.247	6.998	36%

Samkvæmt 23. gr. laga um meðhöndlun úrgangs, nr. 55/2003, skulu sveitarfélög innheimta gjald fyrir alla meðhöndlun úrgangs. Eins og sjá má á töflunni hér að framan kemst Vopnafjarðarhreppur nokkuð nálægt því að uppfylla þetta ákvæði laganna, í Múlapingi vantar mikið upp á og í Fljótsdalshreppi er málaflokkurinn nánast alfarið fjármagnaður úr sameiginlegum sjóði. Tölur um rekstur málaflokksins í Fjarðabyggð koma ekki fram í skrá Sambands íslenskra sveitarfélaga, þar sem þar er úrgangsjónustan rekin sem sjálfstæð eining („B-hluta stofnun“).

2.9 Útgáfa og kynning

Öll sveitarfélögin, að Fljótsdalshreppi frátöldum, birta hirðudagatöl og aðrar upplýsingar um úrgangsmál á vefsíðum sínum. Sérstaklega gefur vefsíða Fjarðabyggðar góða yfirsýn yfir úrgangsmál í sveitarfélaginu.

2.10 Framtíðarsýn

Á miðjum fyrsta áratug 21. aldar stóðu sveitarfélögin á Austurlandi, að Djúpavogshreppi frátöldum, sameiginlega að gerð svæðisáætlunar um meðhöndlun úrgangs á svæðinu. Skeggjastaðahreppur var með í þessu samstarfi, en hann sameinaðist Langanesbyggð skömmu síðar og telst síðan í reynd með Norðurlandi. Áætlunin gildi fyrir tímabilið 2005-2020. Engin svæðisáætlun er nú í gildi á svæðinu.

Í Múlapingi felst tiltekin stefnumótun í nýlegri samþykkt sveitarfélagsins um meðhöndlun úrgangs.

Í tillögu að svæðisskipulagi Austurlands eru nokkur atriði sem snúa að úrgangsmálum og endurspeglar framtíðarsýn sveitarfélaganna í málaflokknum:³

¹ Athygli vekur að yfirskrift málaflokksins í bókhaldi sveitarfélaga virðist enn vera „Sorphreinsun og sorpeyðing“ enda þótt sú hugtakanotkun samræmist illa skilgreiningum í lögum um meðhöndlun úrgangs, nr. 55/2003, með síðari breytingum. Eðlilegra væri í þessu samhengi að tala um „Úrgangsmál“ eða „Meðhöndlun úrgangs“. Einnig kann að vera þörf á betri samræmingu á því hvernig sveitarfélög skrá kostnað á þennan málaflokk og hvernig sá kostnaður er sundurliðaður.

² Samband íslenskra sveitarfélaga (2022): *Tölur úr ársreikningum sveitarfélaga 2020*.
<https://www.samband.is/wp-content/uploads/2021/11/net-sundurliðun.xlsx>.

³ Fjarðabyggð, Fljótsdalshreppur, Múlapingi og Vopnafjarðarhreppur (2022): *Svæðisskipulag Austurlands 2022-2044. Tillaga til auglýsingar skv. 24. gr. skipulagslaga og 15. gr. laga um umhverfismat áætlana og framkvæmda*. Júlí 2022.
https://austurbru.is/wp-content/uploads/2022/07/Svaedisskipulag_Austurlands_04072022.pdf.

1. „Unnið verði að því að auka endurvinnslu og endurnýtingu og draga úr urðun úrgangs, einkum lífræns“.
2. „Stuðlað verði að þróun starfsemi sem miðar að því að draga úr auðlindanotkun, auka líftíma auðlinda og koma í veg fyrir að efni og hlutir hverfi úr hagkerfinu sem úrgangur“.
3. „Hvatt verði til minni matarsóunar við framleiðslu, vinnslu og neyslu matar með vitundarvakningu og fræðslu“.
4. „Unnið verði að því að bæta möguleika til jarðgerðar úr matarúrgangi. Hvatt verði til þróunar orkuframleiðslu úr úrgangi sem til fellur við framleiðslu, vinnslu og neyslu matar“.
5. „Greindir verði aðrir nýtingamöguleikar úrgangs sem til verður í matvællakerfinu“.

Í tillögunni kemur einnig fram að samvinna sveitarfélaga á Austurlandi í úrgangsmálum sé mikilvæg, „bæði hvað varðar að draga úr úrgangsmyndun og stuðla að flokkun og endurnýtingu á svæðinu“.⁴

Einnig má lesa meginlínurnar í áherslum sveitarfélaganna í úrgangsmálum út úr annarri stefnumótun þeirra, þ.m.t. úr aðalskipulagi. Nánar er fjallað um áherslur sveitarfélaganna í kafla um vinnusmiðjur hér að neðan.

2.11 Magntölur 2021

Töflurnar hér á eftir gefa yfirlit yfir magn og ráðstöfun mismunandi úrgangsflokka frá sveitarfélögum á Austurlandi 2021, annars vegar í kg og hins vegar í kg/íbúa, einkum byggt á upplýsingum frá þjónustuaðilum. Tölur um magn skilagjaldsambúða eru þó áætlaðar út frá tölum Endurvinnslunnar um skil á landsvísu.

Framsetning talna í töflunum tekur mið af reglugerð um skrá yfir úrgang og mat á hættulegum eiginleikum úrgangs, nr. 1040/2016.

Rétt er að taka fram að Umhverfisstofnun ber ábyrgð á söfnun tölulegra gagna um úrgangsmál og skiptingu magntalna niður á sveitarfélög. Við núverandi aðstæður er þó ekki mögulegt að nota talnasafn stofnunarinnar í stöðugreiningu á borð við þá sem hér um ræðir, annars vegar vegna þess að skiptingu á sveitarfélög er enn ábótavant og hins vegar vegna þess hversu seint tölur skila sér til stofnunarinnar og frá henni. Í þessari greinargerð er unnið með tölur frá 2021, en nýjustu tölur sem Umhverfisstofnun hefur birt opinberlega eru fyrir 2020 og ekki greindar niður á sveitarfélög.

Stöðugreining af því tagi sem hér birtist getur aldrei verið tæmandi. Ein af veigamestu ástæðunum fyrir því er að á hverju ári fellur til talsvert magn af úrgangi sem ekki ratar inn í úrgangsbókhaldið, eða er þá aðeins skráður þar að takmörkuðu leyti. Dæmi um slíkan úrgang eru t.d. textíluúrgangur sem félagasamtök safna í sérstaka fatagáma, dýrahæ sem urðuð eru heima á bæjum, húsdýraskítur, jarðvegur sem mokað er upp úr húsgrunnum og ekið á tipp, fiskúrgangur o.fl. Þessir „ósýnilegu úrgangsflokkar“ eiga það sameiginlegt að vera ráðstafað að einhverju eða öllu leyti án beinnar aðkomu sveitarfélaga og án þess að hefðbundnir úrgangsverktakar séu kallaðir til. Í viðauka er að finna nánari skýringar varðandi einstaka úrgangsflokka.

⁴ Sama heimild. Bls. 37.

Við gerð stöðugreiningarinnar lágu ekki fyrir áreiðanlegar upplýsingar um magn úrgangs í Vopnafjarðarhreppi, þannig að þar er í raun aðeins um lauslega áætlun að ræða. Tölurnar fyrir hin sveitarfélögin eru ekki heldur tæmandi, en ættu þó að gefa sæmilega vísbendingu um magnið.

Eins og sjá má á töflunum féllu samtals til rúmlega 9.000 tonn af úrgangi á Austurlandi 2021, með fyrrnefndum fyrirvörum. Þar af fóru rúm 6.000 tonn (tæp 69%) í urðun, innan við 1.000 tonn (rúm 7%) í endurnýtingu (aðra en endurvinnslu) og rúm 2.000 tonn (tæp 24%) í endurvinnslu. Meirihluti þess sem fór til urðunar var blandaður úrgangur (um 60%), en litað timbur var næst stærsti flokkurinn hvað þetta varðar. Hreint timbur var uppistaðan í því sem fór í endurnýtingu (aðra en endurvinnslu). Lífúrgangur, málmar, bylgjuþappi og græntunnuefni voru stærstu úrgangsflokkarnir til endurvinnslu. Í þessum samanburði er þó mikilvægt að hafa í huga að ekki liggja fyrir nákvæmar upplýsingar um raunveruleg afdrif einstakra úrgangsflokka. Afdrifin voru áætluð út frá fyrirbyggjandi tölum og reynslu, sjá nánari skýringar í viðauka.

Tafla 4. Magn og ráðstöfun úrgangs frá Austurlandi 2021 í kílóum.

Sveitarfélag: Allt Austurland		Tímabil: 2021	Íbúar 1. jan. 2022:			11.031	
SAMTALS		Úrgangur sem fellur til (kg) og afdrif hans					
		Förgun		Endurnýting			Samtals
Númer	Tegund úrgangs	Urðun	Kalka	Orkuvinnsla	Ýmislegt	Endurvinnsla	
Landbún., ræktun, veiðar, matv.-vinnsla	02 01 02	Úrgangur úr dýravefjum (dýrahrae)	0	0	0	0	0
	02 01 04	Heyrúlluplast	0	0	0	0	104.239
	02 01 06	Húsdýraskítur	0	0	0	0	0
	02 01 99	Veiðarfæri	783	0	0	0	0
	02 02 02	Fiskúrgangur	0	0	0	0	0
	02 02 02	Sláturúrgangur og annar kjötvinnsluúrgangur	0	0	0	0	0
Heimilisúrgangur - Umbúðargangur	15 01 01a	Pappírs- og pappambúðir (bylgjupappi)	0	0	0	0	301.618
	15 01 01b	Pappírs- og pappamb. (sléttur pappi og fernur)	0	0	0	0	8.698
	15 01 02a	Plastumbúðir (aðrar en heyrúlluplast)	1.263	0	10.100	0	13.888
	15 01 02b	Plastflöskur (með skilagjaldi)	0	0	0	0	33.093
	15 01 04a	Málmumbúðir (án skilagjalds)	0	0	0	0	0
	15 01 04b	Áldósir (með skilagjaldi)	0	0	0	0	55.155
	15 01 06	Blandaðar umbúðir (úr „grænum tunnum“)	85.870	0	0	0	343.480
	15 01 07a	Glerumbúðir (án skilagjalds)	0	0	0	0	0
	15 01 07b	Glerflöskur (með skilagjaldi)	176.496	0	0	0	0
Ýmislegt	16 01 03	Hjólbarðar	17.860	0	0	0	0
	16 01 04	Ökutæki	0	0	0	0	0
	16 06 99	Rafhliður og rafgeymar	0	0	0	0	24.693
Byggingar- og niðurrifsúrgangur	17 01 99	Steinsteypa, múrsteinar, flísar, keramik	21.490	0	0	0	0
	17 02 01 a	Tímbur (hreint)	0	0	0	625.156	0
	17 02 01 b	Tímbur (annað eða óflokkað)	1.247.092	0	0	0	0
	17 02 02	Gler	0	0	0	0	0
	17 02 03	Plast	0	0	17.910	0	23.159
	17 05 03	Olíumengaður jarðvegur	0	0	0	0	0
	17 05 04	Hreinn jarðvegur	0	0	0	6.400	0
	17 06 05	Asbest (efni sem inniheldur asbest)	5	0	0	0	0
	17 09 04	Annar grófur úrgangur	232.424	0	0	0	41.016
Sjúkd.	18 00 99	Sóttmengaður úrgangur frá sjúkrahúsum ofl.	0	108	0	0	0
Sorp	19 01 99	Brennsluleifar	0	0	0	0	0
	19 08 99	Úrg. frá skólphreinsistöðvum (m.a. ristarúrg.)	634.431	0	0	0	0
	19 12 02/03	Málmur frá vélrænni meðhöndlun	0	0	0	0	0
Heimilisúrgangur og sambærilegt	20 01 01	Pappír án úrvinnslugjalds (þ.m.t. dagblöð)	0	542	0	0	16.178
	20 01 08	Lífrænn úrgangur frá eldhúsum o.þ.h.	0	0	0	0	616.102
	20 01 10/11	Fatnaður, skófatnaður og textíl	0	1.478	0	0	0
	20 01 25	Matarolía og feiti	0	0	0	0	0
	20 01 36	Raftæki, þ.m.t. kæli- og frystitæki	0	0	0	0	84.772
	20 01 40	Málmur (aðrir en ökutæki)	0	0	0	0	544.731
	20 01 50	Spilliefni (samtala)	3.956	110.003	28.634	0	0
	20 02 01	Garðaúrgangur	110.900	0	0	0	0
	20 03 01 a	Blandaður úrgangur (sorphirða)	1.673.826	0	0	0	0
	20 03 01 b	Blandaður úrgangur (gámar)	1.656.823	0	0	0	0
	20 03 01 c	Blandaður úrgangur frá fyrirtækjum	442.748	0	0	0	0
	20 03 03	Úrgangur frá gatnahreinsun	0	0	0	0	0
	20 03 04	Eðja frá rotþróum (seyra)	18.380	0	0	0	0
	Samtals (kg)		6.324.347	112.131	56.644	631.556	2.210.822
Samtals (kg/íbúa)		573	10	5	57	200	846

Tafla 5. Magn úrgangs frá Austurlandi 2021 í kílóum á hvern íbúa, skipt eftir sveitarfélögum.

Allt Austurland 2021		Íbúar 1. jan. 2022:		Magn úrgangs á hvern íbúa (kg)				
				Vopnafjarðar- hreppur	Múlaping	Fjósádal- hreppur	Fjarðabyggð	SAMTALS
Sveitarfélög				665	5.057	103	5.206	11.031
Númer	Tegund úrgangs /	Íbúar 1. jan. 2022:						
Landbún., ræktun, veiðar, matv.vinnsla	02 01 02	Úrgangur úr dýravefjum (dýrahrae)		0	0	0	0	0
	02 01 04	Heyrúlluplast		11	18	48	0	9
	02 01 06	Húsdýraskitur		0	0	0	0	0
	02 01 99	Veiðarfæri		1	0	0	0	0
	02 02 02	Fiskúrgangur		0	0	0	0	0
	02 02 02	Sláturúrgangur og annar kjötvinnsluúrgangur		0	0	0	0	0
Heimilisúrgangur - Umbúðarúrgangur	15 01 01a	Pappírs- og pappaubúðir (bylgjupappi)		30	27	6	28	27
	15 01 01b	Pappírs- og pappaub. (sléttur pappi og fernur)		9	0	0	1	1
	15 01 02a	Plastumbúðir (aðrar en heyrúlluplast)		9	1	0	3	2
	15 01 02b	Plastflöskur (með skilagjaldi)		3	3	3	3	3
	15 01 04a	Málmumbúðir (án skilagjalds)		0	0	0	0	0
	15 01 04b	Áldósir (með skilagjaldi)		5	5	5	5	5
	15 01 06	Blandaðar umbúðir (úr „grænum tunnum“)		0	45	20	38	39
	15 01 07a	Glerumbúðir (án skilagjalds)		0	0	0	0	0
	15 01 07b	Glerflöskur (með skilagjaldi)		16	16	16	16	16
Ýmis- legt	16 01 03	Hjólbarðar		0	3	0	1	2
	16 01 04	Ökutæki		0	0	0	0	0
	16 06 99	Rafhlöður og rafgeymar		4	1	0	3	2
Byggingar- og niðurrifsúrgangur	17 01 99	Steinsteypa, múrsteinar, flisar, keramik		0	0	0	4	2
	17 02 01 a	Tímur (hreint)		3	6	65	113	57
	17 02 01 b	Tímur (annað eða óflokkað)		0	116	18	126	113
	17 02 02	Gler		0	0	0	0	0
	17 02 03	Plast		2	2	0	6	4
	17 05 03	Olíumengaður jarðvegur		0	0	0	0	0
	17 05 04	Hreinn jarðvegur		0	0	0	1	1
	17 06 05	Asbest (efni sem inniheldur asbest)		0	0	0	0	0
	17 09 04	Annar grófur úrgangur		0	17	0	36	25
Sjúkd.	18 00 99	Sóttmengaður úrgangur frá sjúkrahúsum ofl.		0	0	0	0	0
Sorp	19 01 99	Brennsluleifar		0	0	0	0	0
	19 08 99	Úrg. frá skólphreinsistöðvum (m.a. ristarúrg.)		0	0	0	122	58
	19 12 02/03	Málmar frá vélrænni meðhöndlun		0	0	0	0	0
Heimilisúrgangur og samþærligt	20 01 01	Pappír án úrvinnslugjalds (þ.m.t. dagblöð)		10	2	0	0	2
	20 01 08	Lífrænn úrgangur frá eldhúsum o.þ.h.		0	68	6	52	56
	20 01 10/11	Fatnaður, skófatnaður og textíl		0	0	0	0	0
	20 01 25	Matarolía og feiti		0	0	0	0	0
	20 01 36	Raftæki, þ.m.t. kæli- og frystitæki		15	11	0	4	8
	20 01 40	Málmar (aðrir en ökutæki)		0	77	0	29	49
	20 01 50	Spilliefni (samtala)		4	7	0	20	13
	20 02 01	Garðaúrgangur		0	22	0	0	10
	20 03 01 a	Blandaður úrgangur (sorphirða)		1.038	102	101	88	152
	20 03 01 b	Blandaður úrgangur (gámar)		0	313	149	11	150
	20 03 01 c	Blandaður úrgangur frá fyrirtækjum		0	18	157	64	40
	20 03 03	Úrgangur frá gatnahreinsun		0	0	0	0	0
	20 03 04	Eðja frá rotþróum (seyra)		0	0	0	4	2
Samtals (kg)				1.161	880	593	778	846

2.12 Markmið stjórnvalda á beinni ábyrgð sveitarfélaga

Í þeim breytingum á lögum um meðhöndlun úrgangs, nr. 55/2003, sem taka að fullu gildi 1. janúar 2023, og í stefnu umhverfis- og auðlindaráðherra í úrgangsmálum,⁵ er að finna ýmis markmið sem sveitarstjórnir bera a.m.k. að hluta til ábyrgð á að náist. Helstu markmiðin sem snúa beint að sveitarstjórnnum eru eftirtalin:

- Endurvinnsla heimilisúrgangs
 - 50%
 - 55% (2025)
 - 60% (2030)
 - 65% (2035)
- Urðun heimilisúrgangs
 - 10% (2035)
- Urðun lífræns úrgangs
 - Hámark 25.244 tonn á landsvísu 2020 (heimilisúrgangur) og 58.905 tonn (rekstrarúrgangur)
 - Bann (2025)?
- Byggingar- og niðurrifsúrgangur
 - 70% endurnýting (2020) (Flokkunaraðstaða)

Markmið stjórnvalda um endurvinnsluhlutföll snúa einnig að einstökum úrgangsflokkum, en í þeim efnum liggur ábyrgðin að miklu leyti á herðum Úrvinnslusjóðs. Hér er sjónum því einkum beint að heimilisúrganginum.

Heimilisúrgangur er skilgreindur svo í 3. gr. laga um meðhöndlun úrgangs, nr. 55/2003, með þeim breytingum sem taka gildi 1. janúar 2023:

- i. *blandaður úrgangur frá heimilum og úrgangur frá heimilum sem er sérstaklega safnað, þ.m.t. pappír og pappi, gler, málmar, plast, lífúrgangur, timbur, textíll, umbúðir, raf- og rafeindatækjaúrgangur, notaðar rafhlöður og rafgeymar og rúmfrekur úrgangur, þ.m.t. dýnur og húsgögn,*
- ii. *blandaður úrgangur af öðrum uppruna og úrgangur af öðrum uppruna sem er sérstaklega safnað og er svipaður að eðli og samsetningu úrgangi frá heimilum,*
- iii. *en þó ekki úrgangur frá framleiðslu, landbúnaði, skógrækt, fiskveiðum, rotþróum, fráveitukerfum, þ.m.t. seyra, úr sér gengin ökutæki eða byggingar- og niðurrifsúrgangur.*

Skilgreiningin hér að framan endurspeglast ekki að öllu leyti í þeirri flokkun úrgangs sem lesa má úr fyrirbyggjandi tölum, þar sem nokkrir úrgangsflokkar innihalda bæði heimilisúrgang og rekstrarúrgang í ótilgreindum hlutföllum. Þetta á einkum við um flokkinn „Annar grófur úrgangur“ sem svo er nefndur í úrgangstölfræði þjónustuaðila. Ætla má að þessi úrgangsflokkur innihaldi fyrst og fremst byggingar- og niðurrifsúrgang, en í honum leynast einnig húsgögn, dýnur o.fl., sem fellur undir skilgreiningu á

⁵ Umhverfis- og auðlindaráðuneytið (2021): Í átt að hringrásarhagkerfi. Stefna umhverfis- og auðlindaráðherra í úrgangsmálum. https://www.stjornarradid.is/library/02-Rit--skyrslur-og-skrar/UAR_stefnal_att_ad_hringrasarhagkerfi.pdf.

heimilisúrgangi. Við gerð þessarar greinargerðar var farin sú leið að áætla að 10% af „Öðrum grófum úrgangi“ sé í raun heimilisúrgangur, (sjá nánari umfjöllun í viðauka).

Úrgangsflokkurinn „Hreint timbur“ inniheldur væntanlega einnig bæði heimilisúrgang og byggingar- og niðurrifsúrgang. Að öllum líkindum eru þó vörubretti uppistaðan í þessum úrgangsflokki og þar sem litið er á brettin sem viðarumbúðir teljast þau heimilisúrgangur í skilningi laganna. Hér er því farin sú leið að líta á allt „Hreint timbur“ sem heimilisúrgang.

Eftirfarandi tafla gefur yfirlit yfir það magn heimilisúrgangs sem féll til á Austurlandi 2021 miðað við fyrirliggjandi tölur og með öllum þeim fyrirvörum sem að framan greinir. Taflan sýnir einnig þann hluta sem ætla má að farið hafi til endurvinnslu, bæði í kílóum og prósentum.

Tafla 6. Magn og reiknuð endurvinnsluhlutföll heimilisúrgangs frá Austurlandi 2021.

Sveitarfélag: Öll		2021	Íbúar: 11.031			
		SAMTALS				
		Samtals	Heimilisúrgangur			
			Þar af til endurvinnslu	Þar af end	Endurv.%	
	Númer	Tegund úrgangs				
Heimilisúrgangur - Umbúðarúrgangur	15 01 01a	Pappírs- og pappaubúðir (bylgjupappi)	301.618	301.618	100%	
	15 01 01b	Pappírs- og pappaub. (sléttur pappi og fernur)	8.698	8.698	100%	
	15 01 02a	Plastumbúðir (aðrar en heyrúlluplast)	25.251	13.888	55%	
	15 01 02b	Plastflöskur (með skilagjaldi)	33.093	33.093	100%	
	15 01 04a	Málmumbúðir (án skilagjalds)	0	0		
	15 01 04b	Áldósir (með skilagjaldi)	55.155	55.155	100%	
	15 01 06	Blandaðar umbúðir (úr „grænum tunnum“)	429.350	343.480	80%	
	15 01 07a	Glerumbúðir (án skilagjalds)	0	0		
	15 01 07b	Glerflöskur (með skilagjaldi)	176.496	0	0%	
Ýmisl.	16 06 99	Rafhlióður og rafgeymar	24.693	24.693	100%	
Bygg	17 02 01 a	Timbur (hreint)	625.156	0	0%	
	17 09 04	Annar grófur úrgangur	27.344	0	0%	
Heimilisúrgangur og sambærilegt	20 01 01	Pappír án úrvinnslugjalds (þ.m.t. dagblöð)	16.720	16.178	97%	
	20 01 08	Lífrænn úrgangur frá eldhúsum o.þ.h.	616.102	616.102	100%	
	20 01 10/11	Fatnaður, skófatnaður og textíl	1.478	0	0%	
	20 01 25	Matarolía og feiti	0	0		
	20 01 36	Raftæki, þ.m.t. kæli- og frystitæki	84.772	84.772	100%	
	20 01 40	Málmar (aðrir en ökutæki)	544.731	544.731	100%	
	20 01 50	Spilliefni (samtala)	142.593	0	0%	
	20 02 01	Garðaúrgangur	110.900	0	0%	
	20 03 01 a	Blandaður úrgangur (sorpiriða)	1.673.826	0	0%	
	20 03 01 b	Blandaður úrgangur (gámar)	1.656.823	0	0%	
	20 03 01 c	Blandaður úrgangur frá fyrirtækjum	442.748	0	0%	
	Samtals (kg)			6.997.547	2.042.408	29%
	Samtals (kg/íbúa)			634	185	29%

Af töflunni hér að framan má ráða að endurvinnsluhlutfall heimilisúrgangs á Austurlandi hafi verið um 29% árið 2021. Þetta ber þó að taka með fyrrnefndum fyrirvara um raunverulegt heildarmagn heimilisúrgangs, svo og með þeim fyrirvara að ekki er alltaf ljóst hvað verður í reynd um þann úrgang sem safnað er til endurvinnslu. Í talnaefninu sem þessir útreikningar byggja á er þó búið að áætla raunveruleg afdrif eftir bestu getu (sjá skýringar í viðauka).

Markmið stjórnvalda fyrir árið 2020 miðaðist við 50% endurvinnsluhlutfall heimilisúrgangs og eins og fram kemur hér að framan er stefnt að 55% árið 2025. Ljóst er að talsvert vantar upp á að þetta markmið náist á Austurlandi, en rétt er að taka fram að staðan í landshlutanum er ekki mikið frábrugðin því sem algengt er annars staðar á landinu.

Af töflunni má ráða að helstu ráðin til að hækka endurvinnsluhlutfallið sé að koma skilagjaldsumbúðum úr gleri í endurvinnslu og bæta meðhöndlun garðaúrgangs. Langstærstu tækifærin hljóta þó að liggja í bættri flokkun heimilisúrgangs, þannig að magn blandaðs úrgangs minnki.

Reynsla frá öðrum sveitarfélögum bendir til að hægt sé að ná 50-55 kg af lífúrgangi frá hverjum íbúa í þokkalega heppnaðri sérsöfnun frá heimilum. Á Austurlandi er þessi tala um 47 kg á íbúa skv. fyrirliggjandi tölum. Þegar lífúrgangur frá fyrirtækjum er talinn með er heildarmagnið hins vegar um 56 kg á íbúa. Ekki er fráleitt að ætla að hægt sé að hækka heildartöluna í u.þ.b. 100 kg á íbúa með markvissri viðleitni til að fá fyrirtæki til að flokka lífúrgang betur. Þessi aðgerð myndi nægja til að hækka endurvinnsluhlutfall heimilisúrgangs á Austurlandi í 36%, en ljóst er að meira þarf til að ná endurvinnslumarkmiðinu. Rétt er þó að ítreka að hér er alls ekki um endanlegar tölur að ræða.

Í upptalningunni fremst í þessum kafla eru nefnd tvenns konar markmið sem ekki snúa að heimilisúrgangi, nema að hluta til. Annars vegar er þar um að ræða gamalt markmið um að árið 2020 skuli lífrænn úrgangur sem berst til urðunarstaða hafa minnkað niður í 35% af heildarmagni þess lífræna úrgangs sem fór til urðunar 1995, annars vegar fyrir heimilisúrgang og hins vegar rekstrarúrgang. Í reynd er ógjörningur fyrir einstök sveitarfélög eða svæði að ganga úr skugga um hvort þetta markmið hafi náðst, bæði vegna þess að upplýsingar um raunverulegt magn 1995 eru óáreiðanlegar og vegna þess að ekki er hægt að lesa núverandi magn (eða magnið 2020 sem var eindagi markmiðsins) út úr úrgangstölfræðinni eins og hún er sett fram. Ástæða þess síðarnefnda er að inn í tölurnar ber að reikna allan lífrænan úrgang, þ.m.t. þann lífræna úrgang sem falinn er í blönduðum úrgangi. Vissulega er hægt að áætla hlutdeild lífræna úrgangsins í einstökum flokkum úrgangs sem sendur er til urðunar, en í slíkum áætlunum eru jafnan notaðar staðlaðar prósentutölur sem endurspeglar alls ekki breytileika milli sveitarfélaga. Niðurstaðan verður því óhjákvæmilega marklítill og vandséð að frekari úrvinnsla hvað þetta varðar komi að gagni í því starfi sem framundan er í úrgangsmálum sveitarfélaga.

Samkvæmt síðara markmiðinu sem nefnt er fremst í þessum kafla og snýr ekki að heimilisúrgangi, áttu a.m.k. 70% af byggingar- og niðurrifsúrgangi að fara til endurnýtingar 2020. Sveitarfélög bera ekki beina ábyrgð á að þetta markmið náist, heldur

skulu þau sjá til þess að á móttöku- og söfnunarstöð sé aðstaða til flokkunar þessa úrgangs, sem stuðlar að því að markmiðið náist. Þetta felur í sér að þar sé aðstaða til að flokka byggingar- og niðurrifsúrgang í spilliefni, timbur, steinefni, málm, gler, plast og gifs, sbr. 10. gr. laga um meðhöndlun úrgangs nr. 55/2003 með þeim breytingum sem taka gildi 1. janúar 2023. Ákvæði um skyldu byggingaraðila til að flokka byggingar- og niðurrifsúrgang er þegar að finna í byggingarreglugerð og í lögum um meðhöndlun úrgangs og í byggingarreglugerð kemur fram að úrgangurinn skuli flokkaður með þeim hætti að hann sé hæfur til endurnýtingar áður en honum er skilað á viðurkennda móttökustöð.

3 Vinnusmiðja 2. maí 2022

Mánudaginn 2. maí 2022 var haldin vinnusmiðja á Egilsstöðum undir hatti verkefnisins „Svæðisáætlanir sveitarfélaga sem verkfæri í ákvarðanatöku“. Í vinnusmiðjunni var m.a. velt upp eftirfarandi spurningum, með það í huga að svörin við þeim gætu nýst í áframhaldandi stefnumótun í úrgangsmálum sveitarfélaganna á Austurlandi:

1. Úrgangsförvarnir

Eru vannýtt tækifæri til að draga úr úrgangsmyndun á svæðinu?

2. Söfnun og flokkun

Hvernig á að safna úrgangi frá heimilum og rekstraraðilum (staðsetning íláta, fjöldi íláta, úrgangsflokkar)?

3. Innviðir

Er þörf á bættum innviðum á svæðinu, svo sem hvað varðar grenndarstöðvar, móttökustöðvar (gámastöðvar) og aðra aðstöðu?

4. Ráðstöfun flokkaðs úrgangs

Er núverandi fyrirkomulag í lagi? Ætti að byggja upp aðstöðu á svæðinu til frekari vinnslu/endurvinnslu, svo sem fyrir lífúrgang?

5. Ráðstöfun „sérstaks“ úrgangs

Hvaða úrgangsflokka þarf að ræða sérstaklega? E.t.v. Sláturúrgang, dýrahrae, veiðarfæri? Er núverandi fyrirkomulag í lagi. Hvaða breytinga er þörf?

6. Ráðstöfun blandaðs úrgangs

Urðun – og þá hvar? Brennsla með orkunýtingu – og þá hvar? Aðrar hugmyndir?

7. Gjaldtaka

Hvernig á að haga gjaldtöku (m.t.t. til kröfunnar um „Borgað þegar hent er“)? Á blandaði úrgangurinn að „borga“ fyrir þann flokkaða?

8. Samstarf og/eða samræming

Samstarf við önnur sveitarfélög – og um hvað? Samstarf á landsvísu – og um hvað? Samræming flokkunar – og að hvaða marki?

9. Upplýsingar og fræðsla

Hvern þarf að fræða, hver á að gera það, hvenær og um hvað?

10. Næstu skref

Hvernig er best að standa að gerð svæðisáætlunar? Á að vinna hana með öðrum sveitarfélögum? Hvernig á að bera sig til við endurskoðun á samþykkt um meðhöndlun úrgangs, endurskoðun gjaldskrár, útboð o.s.frv.

11. Annað?

3.1 Þátttakendur

Eftirtaldir fulltrúar sveitarfélaganna á Austurlandi tóku þátt í vinnusmiðjunni (í stafrófsröð eftir sveitarfélögum):

1. Erna Raket Baldursdóttir,	Austurbrú/SSA
2. Páll Baldursson,	Austurbrú/SSA
3. Anna Berg Samúelsdóttir,	Fjarðabyggð
4. Íris Dögg Aradóttir,	Fjarðabyggð
5. Marínó Stefánsson,	Fjarðabyggð
6. Ásdís H. Bjarnadóttir,	Fljótsdalshreppi
7. Lárus Heiðarsson,	Fljótsdalshreppi
8. Freyr Ævarsson,	Múlaþingi

9. Hugrún Hjálmarsdóttir, Múlaþingi
10. Margrét Ólöf Sveinsdóttir, Múlaþingi
11. Stefán Bogi Sveinsson, Múlaþingi/Svæðisskipulagsnefnd SSA
12. Baldur Kjartansson, Vopnafjarðarhreppi (á fjarfundi)
13. Oddur P. Guðmundsson, Vopnafjarðarhreppi (á fjarfundi)
14. Sara Elísabet Svansdóttir, Vopnafjarðarhreppi (á fjarfundi)

3.2 Helstu niðurstöður

3.2.1 Úrgangsforvarnir

Ekki náðist ítarleg umræða um þetta atriði.

3.2.2 Söfnun og flokkun

Ekki náðist ítarleg umræða um það hvernig best væri að standa að söfnun og flokkun úrgangs í landshlutanum. Meðal sjónarmiða sem komu fram í þessu sambandi má þó nefna að rætt var um mikilvægi þess að íbúar ættu a.m.k. jafnauðvelt með að losa sig við flokkaðan úrgang og óflokkaðan. Víða fylltust græn ílát mun fyrr en grá og því skapaðist freistnivandi hvað þetta varðar. Þá kom fram að æskilegt væri að geta haldið áfram að safna pappír og plasti saman, þrátt fyrir lagaákvæðin sem taka gildi 1. janúar 2023. Hvað plastið varðar kom fram, að plastrusl fyki oft þegar grænu ílátin væru tæmd. Loks kom fram að jákvætt væri að taka upp skilgjald á fleiri úrgangsflokka.

3.2.3 Innviðir

Fundarfólk var almennt sammála um að Fjarðabyggð og Múlaþing ættu að geta komið sér saman um að reka einn sameiginlegan urðunarstað miðsvæðis í landshlutanum, í stað þess að reka urðunarstaði bæði í Þernunesi og á Tjarnarlandi. Vegna fjarlægða gæti annað gilt um staðina á Borgarfirði eystri og á Vopnafirði. Þá kom fram eindreginn vilji til að skoða betur möguleika á moltugerð eða annarri vinnslu úr lífrænum úrgangi, í stað þess að flytja hann um langan veg til vinnslu í öðrum landshlutum. Loks var minnst á nauðsyn þess að laga umhverfi móttökustöðva/grenndarstöðva til að gera þær meira aðlaðandi og bæta umgengi.

3.2.4 Ráðstöfun flokkaðs úrgangs

Ekki komu fram nýjar hugmyndir um ráðstöfun flokkaðs úrgangs, ef frá er talið það sem fyrr var nefnt varðandi lífrænan úrgang.

3.2.5 Ráðstöfun „sérstaks“ úrgangs

Fram kom að veiðarfæraúrgangur væri verulegt vandamál sums staðar á svæðinu og að brýnt væri að finna leiðir til að fjármagna flutning hans til meðhöndlunar, svo sem með einhvers konar flutningsjöfnun á vegum Úrvinnslusjóðs. Þá kom fram að mikil verðmæti færu forgörðum vegna slælegrar meðhöndlunar garðaúrgangs.

3.2.6 Ráðstöfun blandaðs úrgangs

Ekki náðist ítarleg umræða um þetta atriði, enda líklegt að Austurlandi muni fylgja öðrum landshlutum að málum hvað sameiginlegar lausnir varðar, fremur en að fundin verði langtímalausn innan landshlutans.

3.2.7 Gjaldtaka

Ekki komu fram ákveðnar hugmyndir um tilhögun gjaldtöku eftir að lagaákvæði um „Borgað þegar hent er“ taka gildi.

3.2.8 Samstarf og/eða samræming

Almennt virðist vera samstaða á fundinum um að sveitarfélögin á Austurlandi ættu að standa saman að gerð svæðisáætlunar um meðhöndlun úrgangs – og að best væri að hefjast handa við slíkt verk eftir að nýjar sveitarstjórnir hafa tekið við völdum. Svæðisáætlunargerðin væri í raun rökrétt framhald af sameiginlegri vinnu sveitarfélaganna við gerð nýsamþykks svæðisskipulags og að Austurbrú gæti hugsanlega verið samræmingaraðili í svæðisáætlunargerðinni, líkt og gert var í skipulagsvinnunni. Hugsanlega mætti ráða sameiginlegan starfsmann sem leiddi þessa vinnu og væri sveitarfélögunum almennt til ráðuneytis um úrgangsmál.

3.2.9 Upplýsingar og fræðsla

Fram kom að sveitarfélögum væri ætlað stórt hlutverk í fræðslu um úrgangsmál, sem erfitt væri að rækja með núverandi mannafla. Ræddur var sá möguleiki að fræðsla yrði hluti af verkefnum sérfræðings sem ráðinn yrði sameiginlega fyrir sveitarfélögin (sjá umfjöllun hér að framan).

3.2.10 Næstu skref

Sjá kafla hér að framan um samstarf (kafla 3.2.8).

4 Hvað þarfnast úrbóta?

Þessi kafli hefur að geyma nokkrar ábendingar um úrbætur í úrgangsmálum, sem sveitarfélögin á Austurlandi þurfa að öllum líkindum að ráðast í til að uppfylla þau ákvæði laga um meðhöndlun úrgangs, nr. 55/2003, með síðari breytingum, sem taka gildi 1. janúar 2023, svo og til að ná markmiðum sem fram koma í stefnu ráðherra um meðhöndlun úrgangs. Ábendingarnar byggja á því sem fram kom í stöðugreiningu (sjá kafla 2) og á vinnusmiðjunni 2. maí 2022 (sjá kafla 3).

4.1 Fyrirkomulag söfnunar

1. Í Vopnafjarðarhreppi þarf að koma upp aðstöðu til sérstakrar söfnunar á pappír og pappa, plasti og lífúrgangi við íbúðarhús í sveitarfélaginu. Verði ákveðið að notast áfram við grenndarstöðvar í einhverju formi þarf öll söfnun úrgangs að færast þangað, þar sem ekki verður heimilt að hafa aðeins ílát undir blandaðan úrgang heima við hús.
2. Í öllum sveitarfélögunum þarf að sjá til þess að hægt verði að halda plasti aðskildu frá pappír og pappa í söfnuninni. Þetta þýðir í einföldustu mynd að fjölga þarf ílátum við heimahús í fjögur, nema fundnar verði aðrar lausnir sem samræmast nýjum lagaákvæðum.
3. Í öllum sveitarfélögunum þarf að koma upp aðstöðu til sérstakrar söfnunar á gleri, málmum og textíl, í það minnsta í grenndargáma, þ.e. þar sem slík aðstaða er ekki þegar til staðar. Jafnframt þarf að koma á sérstakri söfnun á spilliefnum í nærumhverfi íbúa.

4.2 Söfnunar- og móttökustöðvar

4. Hætta þarf móttöku blandaðs úrgangs án endurgjalds á söfnunar- og móttökustöðvum, en heimilt er að mismuna úrgangsflokkum á þann veg að gjald fyrir móttöku blandaðs úrgangs standi undir kostnaði við móttöku úrgangs til endurvinnslu.
5. Æskilegt væri að laga umhverfi móttökustöðva og grenndarstöðva til að gera þær meira aðlaðandi og stuðla að bættri umgengni íbúa og forsvarsmanna atvinnulífs við þær.
6. Tryggja þarf að söfnunar- og móttökustöðvar geti tekið við byggingar- og niðurrífsúrgangi sem flokkaður hefur verið í eftirfarandi flokka: Spilliefni, timbur, steinefni, málmar, gler, plast og gifs.

4.3 Önnur söfnun og flokkun

7. Hefja þarf söfnun á garðaúrgangi í öllum sveitarfélögunum, en lífbrjótanlegur garðaúrgangur telst lífúrgangur skv. skilgreiningu laganna og slíkum úrgangi verður skylt að safna sérstaklega. Ekki er þó nauðsynlegt að safna garðaúrgangi innan lóðar, enda sé honum þá safnað á söfnunar- eða móttökustöð.

4.4 Ráðstöfun úrgangs

8. Finna þarf leiðir til að nýta alla seyru sem til fellur á Austurlandi til landgræðslu eða á annan hátt í stað þess að farga henni í gryfjum eða með öðrum hætti. Til dæmis mætti horfa til fordæmis sveitarfélaga í uppsveitum Suðurlands hvað þetta varðar (Saurbær á Flúðum). Aðgerðir í þessa veru nýtast sem undirbúningur fyrir fyrirhugað bann við urðun lífræns úrgangs.

9. Koma þarf öllum öðrum lífrænum úrgangi sem til fellur á Austurlandi í vinnslu í stað þess að senda hluta hans til urðunar, sbr. áform í stefnu um meðhöndlun úrgangs um að banna urðun lífræns úrgangs. Þetta á jafnt við um lífúrgang (þ.m.t. garðaúrgang) og annan lífrænan úrgang.
10. Kanna ætti möguleika á að vinna úr lífrænum úrgangi sem næst upprunastað, frekar en að flytja hann langar leiðir til úrvinnslu.
11. Leita þarf allra leiða til að minnka þörf fyrir urðun í landshlutanum, sbr. markmið í stefnu um meðhöndlun úrgangs um að árið 2035 verði urðuð að hámarki 10% af þeim heimilisúrgangi sem fellur til. Liður í þessu gæti verið að loka öðrum af stærstu urðunarstöðum landshlutans, þ.e. í Þernunesi eða á Tjarnarlandi. Fyrst og fremst þarf þó að finna aðrar meðhöndlunarleiðir fyrir heimilisúrgang.
12. Þrýsta þarf á að Samtök fyrirtækja í sjávarútvegi (SFS) efni samning sinn við Úrvinnslusjóð um móttöku og ráðstöfun veiðarfæra.

4.5 Samningar við verktaka

13. Taka ætti afstöðu til þess hvort sveitarfélögin geti sjálf annast söfnun og ráðstöfun úrgangs.
14. Endurnýja þarf samninga við verktaka þannig að þeir:
 - a. Taki mið af þeim ákvæðum laga um meðhöndlun úrgangs, nr. 55/2003, með síðari breytingum, sem taka gildi 1. janúar 2023.
 - b. Feli í sér kröfu um að verktakar skili áreiðanlegum tölum til sveitarfélaga um magn og afdrif úrgangs í einstökum flokkum, þannig sundurliðuðum að unnt sé að nota þær við útreikning á endurvinnsluhlutföllum, m.a. með því að gerður sé skýr greinarmunur á heimilisúrgangi og öðrum úrgangi í tölunum.

4.6 Samþykktir, gjaldskrár og kostnaður

15. Endurnýja þarf allar samþykktir sveitarfélaganna um meðhöndlun úrgangs, þannig að þær taki mið af þeim ákvæðum laga um meðhöndlun úrgangs, nr. 55/2003, með síðari breytingum, sem taka gildi 1. janúar 2023.
16. Endurnýja þarf allar gjaldskrár sveitarfélaganna um meðhöndlun úrgangs, þannig að gjaldtaka miðist við magn úrgangs sbr. 23. gr. laga nr. 55/2003 eftir breytingar („Borgað þegar hent er“).
17. Vekja þarf athygli ráðuneytis sveitarstjórnarmála og Sambands íslenskra sveitarfélaga á mikilvægi þess að hugtakanotkun í bókhaldi sveitarfélaga sé í samræmi við skilgreiningar í lögum um meðhöndlun úrgangs, nr. 55/2003, með síðari breytingum, svo og að tryggja sem best samræmi í því hvernig sveitarfélög skrá kostnað vegna úrgangsmála og hvernig sá kostnaður er sundurliðaður.

4.7 Útgáfa og kynning

18. Uppfæra þarf vefsíður sveitarfélaganna þannig að þar komi fram árlegar upplýsingar um innheimt gjöld og sundurliðun á raunkostnaði vegna úrgangsmála, svo og upplýsingar um ráðstöfun þess úrgangs sem safnað er á vegum viðkomandi sveitarfélags.

4.8 Samstarf og samræming

19. Vinna þarf svæðisáætlun um meðhöndlun úrgangs fyrir sveitarfélögin á Austurlandi. Æskilegt er að sú áætlun sé sameiginleg fyrir svæðið í heild.

Viðauki: Skýringar við einstaka úrgangsflokka og ráðstöfun þeirra

Hér fara á eftir skýringar og fyrirvarar sem varða magn og ráðstöfun úrgangs í einstökum úrgangsflokkum sem tilgreindir eru í töflum í kafla 2.11. Flokkaskiptingin í töflunum er byggð á reglugerð um skrá yfir úrgang og mat á hættulegum eiginleikum úrgangs, nr. 1040/2016. Tiltölulega auðvelt er að skrá tölur frá þjónustuaðilum inn í slíkar töflur, en tölur í þessari greinargerð byggja einmitt að mestu leyti á upplýsingum frá þjónustuaðilum. Skiptingin í reglugerðinni samræmist hins vegar ekki fyllilega því flokkunarkerfi sem Umhverfisstofnun notar í úrgangstölfræði sinni. Æskilegt væri að geta notað kerfi stofnunarinnar í allri umfjöllun um úrgangsmagn, en tenginguna þarna á milli vantar. Þjónustuaðilarnir þurfa vissulega að skila tölum til Umhverfisstofnunar á því formi sem stofnunin tiltekur, en þær aðferðir sem beitt er við aðlögun upphaflegu talnanna að því formi eru ekki aðgengilegar utanaðkomandi aðilum. Í náninni framtíð verður væntanlega hægt að nálgast allar tölur á opnum vef Umhverfisstofnunar, sundurliðaðar eftir sveitarfélögum og í samræmi við flokkunarkerfi stofnunarinnar. Þangað til virðist sú leið sem hér er farin, þ.e. að nýta tölur frá þjónustuaðilum, vera eina færa leiðin til að fá nýlegar og sæmilega áreiðanlegar tölur með nægri sundurliðun til að hægt sé að byggja á þeim við gerð svæðisáætlana, þ.m.t. við útreikning endurvinnsluhlutfalla o.fl.

Rétt er að taka fram að skýringarnar í þessum viðauka eru almennar og taka ekki mið af staðbundnum aðstæðum í einstökum landshlutum.

Úrgangur úr dýravefjum (dýrahrae)

Í þessu skjali er aðeins getið um það magn dýraleifa sem skilar sér inn í úrgangskerfi sveitarfélaganna og endurspeglast í tölum þjónustuaðila. Ætla má að verulegt magn sé afsett eftir öðrum leiðum, svo sem með greftri (urðun) heima á bæjum. Gert er ráð fyrir að þær dýraleifar sem skilar sér inn í úrgangskerfið séu urðaðar, nema fyrir liggi upplýsingar um annað. Urðun dýraleifa er í reynd óheimil, þ.m.t. urðun á viðurkenndum urðunarstöðum.

Heyrúlluplast

Ætla má að stór hluti þess heyrúlluplasts sem fellur til endurspeglis í tölum þjónustuaðila. Hér er gert ráð fyrir að allt þetta plast skili sér til endurvinnslu.

Húsdýraskítur

Mjög lítið af húsdýraskít kemur fram í tölum þjónustuaðila. Væntanlega er þessi úrgangsflokkur að langmestu leyti nýttur til áburðar nærri upprunastað, án milligöngu úrgangsverktaka eða sveitarfélaga.

Veiðarfæri

Veiðarfæraúrgangur kemur að einhverju leyti fram í tölum þjónustuaðila. Hér er gert ráð fyrir að sá hluti sé urðaður, en ætla má að meiri hluti úrgangsflokksins fari aðrar leiðir í samræmi við samning Úrvinnslusjóðs við Samtök fyrirtækja í sjávarútvegi (SFS).

Fiskúrgangur

Fiskúrgangur kemur alla jafna lítið sem ekkert við sölu í úrgangstölfræði á borð við þá sem hér er sett fram. Ætla má að útgerðaraðilar og vinnslustöðvar komi stærstum hluta þessa úrgangsflokks í nýtingu, í það minnst þeim hluta sem fellur til á landi.

Sláturúrgangur og annar kjötvinnsluúrgangur

Væntanlega kemur stærsti hluta þessa úrgangs fram í tölum þjónustuaðila og í flestum tilvikum liggja fyrir upplýsingar um ráðstöfun hans. Nægar vinnsluleiðir eru til fyrir hættuminni hluta þessa úrgangs (áhættuflokk 3) en enn eru þó dæmi um að hann sé sendur til urðunar.

Pappírs- og pappaumbúðir (bylgjupappi)

Þetta er verðmætur úrgangsflokkur sem ætla má að skili sér allur til endurvinnslu. Í einhverjum tilvikum kann óverulegur hluti heildarmagnsins að lenda í öðrum pappírsflokkum í tölfræðinni, en það hefur ekki áhrif á ætlað endurvinnsluhlutfall.

Pappírs- og pappaumbúðir (sléttur pappi og fernur)

Þessi úrgangsflokkur skilar sér væntanlega allur til endurvinnslu, svo fremi sem honum hefur verið safnað sérstaklega. Líklega lendir talsverður hluti heildarmagnsins í öðrum pappírsflokkum í tölfræðinni, en það hefur ekki áhrif á ætlað endurvinnsluhlutfall.

Plastumbúðir (aðrar en heyrúlluplast)

Plastumbúðum er safnað sérstaklega í nær öllum sveitarfélögum, annað hvort einum og sér eða með pappa og pappír í svonefndar „græntunnur“. Enn leynist þó vafalítið talsvert af plastumbúðum í blönduðum úrgangi. Aðeins hluti þess sem safnast fer til endurvinnslu, þar sem hluti af úrganginum er ótækur í slíka vinnslu vegna óhreininda eða af öðrum ástæðum. Hér er gert ráð fyrir að 55% af úrgangsflokknum fari í raun í endurvinnslu, 40% í orkuvinnslu (í sorporkustöðvum) og að 5% séu óhreinindi sem er fargað. Þessi skipting byggir á reynslutölum á vefsíðum Terra.⁶

Plastflöskur (með skilgjaldi)

Í flestum sveitarfélögum er til staðar söfnunarkerfi fyrir þennan úrgangsflokk, iðulega á vegum frjálsra félagasamtaka sem hafa tekjur af því að skila umbúðum og fá skilgjaldið endurgreitt. Þar sem aðstæður leyfa getur fólk sömuleiðis skilað umbúðum beint til móttökuaðila. Af þessum sökum endurspeglast magntölur ekki í tölum þjónustuaðila sveitarfélaganna. Tölur um magn skilgjalds umbúða eru því áætlaðar miðað við höfðatölu út frá tölum Endurvinnslunnar um skil á landsvísu. Gert er ráð fyrir að allar þessar plastflöskur fari í endurvinnslu. Sú áætlun byggir á upplýsingum frá Endurvinnslunni hf.

Málmumbúðir (án skilgjalds)

Þessi úrgangsflokkur kemur nær aldrei við sögu í tölum þjónustuaðila sveitarfélaganna, en ætla má að hann sé innifalinn í heildartölu fyrir málma (aðra en ökutæki). Eitthvað af málmumbúðum er væntanlega einnig tínt úr blönduðum úrgangi áður en gengið er frá honum til urðunar eða orkuvinnslu. Þær tölur skila sér ekki til sveitarfélaganna, þar sem úrgangurinn fór upphaflega frá þeim sem „blandaður úrgangur“. Hægt væri að áætla þessa hlutdeild út frá reynslutölum, en það er látið ógert hér. Vissulega myndi viðbótin vera til þess fallin að hækka endurvinnsluhlutfall heimilisérgangs, að svo miklu leyti sem málmumbúðirnar falla þar undir. Á móti kemur að málmar (aðrir en ökutæki) ættu síður en svo allir að flokkast sem heimilisérgangur eins og hér er þó gert ráð fyrir (sá neðar). Leiðrétting á því myndi hafa áhrif til lækkunar á reiknuðu endurvinnsluhlutfalli heimilisérgangs.

⁶ Terra (á.á.): *Meðhöndlun úrgangs hjá Terra*. <https://www.terra.is/is/urgangsmedhondlun>.

Áldósir (með skilagjaldi)

Sjá skýringar v/plastflöskur (með skilagjaldi) hér að framan. Gert er ráð fyrir að allar áldósir fari í endurvinnslu.

Blandaðar umbúðir (úr grænum tunnnum)

Uppistaðan í þessum úrgangsflokki eru annars vegar pappírs- og pappaubúðir og hins vegar plastumbúðir. Einnig kann eitthvað af málmum að safnast í þessar tunnur, en horft er fram hjá því hér. Af samtölum við þjónustuaðila má ráða að um 80% af þessum úrgangi sé tækur til endurvinnslu, en að um 20% sé fargað. Endurvinnanlegi hlutinn skiptist lauslega áætlað í 70% pappír og pappa og 30% plast. Sú skipting er ekki notuð hér, enda bera sveitarfélög ábyrgð á endurvinnsluhlutfalli heimilisúrgangs en ekki einstakra úrgangsflokka (sjá kafla 2.12).

Glerumbúðir án skilagjalds

Þessi úrgangsflokkur (sultukrukkur o.s.frv.) er alla jafna ósýnilegur í tölum þjónustuaðila sveitarfélaganna, enda hefur honum ekki verið safnað sérstaklega hingað til. Algengast er væntanlega að þessi úrgangur lendi annað hvort í blönduðum úrgangi eða að einstaklingar og rekstraraðilar skili honum á móttökustöðvar í gáma fyrir óvirkan úrgang. Í tölum þjónustuaðila er sá hluti væntanlega innifalinn í flokkunum „Steinsteypa, múrsteinar, flísar, keramik“, „Gler“ eða „Annar grófur úrgangur“. Glerumbúðum er hugsanlega haldið aðskildum á móttökustöðvum og þær síðan malaðar og notaðar sem fyllingarefni. Sú ráðstöfun er yfirleitt túlkuð sem endurnýting, en eftir gildistöku nýrra lagaákvæða 1. janúar 2023 telst þessi ráðstöfun því aðeins vera endurnýting ef úrgangurinn kemur í staðinn fyrir efni sem er ekki úrgangsefni og hefði ella verið notað í sama tilgangi. Draga má í efa að þetta skilyrði sé uppfyllt við núverandi aðstæður og því er eðlilegt að líta á ráðstöfunina sem förgun. Í öllu falli liggur fyrir að ekkert af þessum úrgangi er endurunnið. Líta ber á glerumbúðir sem heimilisúrgang og af framanskráðu leiðir að heildarmagn heimilisúrgangs er vantalið í úrgangstölfræðinni eins og hún er sett fram hér, sem nemur magni þessa úrgangsflokks. Þetta leiðir jafnframt til þess að endurvinnsluhlutfall heimilisúrgangs er ofreiknað.

Glerflöskur (með skilagjaldi)

Sjá skýringar v/plastflöskur (með skilagjaldi) hér að framan. Hér er gert ráð fyrir að allar glerflöskur með skilagjaldi séu malaðar og notaðar sem fyllingarefni. Sú ráðstöfun getur eftir atvikum flokkast sem endurnýting eða förgun, en hér er gert ráð fyrir að um förgun sé að ræða, sbr. skýringar hér að framan um glerumbúðir án skilagjalds. Í öllu falli liggur fyrir að ekkert af þessum úrgangi er endurunnið, sem endurspeglast þá í lægra endurvinnsluhlutfalli heimilisúrgangs en ella.

Hjólbarðar

Ætla má að talsverðum hluta af þessum úrgangsflokki sé ráðstafað án milligöngu sveitarfélaga og komi því ekki fram í þeirri tölfræði sem hér er sett fram. Almennt virðist gert ráð fyrir að hjólbarðar séu kurlaðir og nýttir, t.d. sem undirlag eða yfirlag á urðunarstöðum, og að í þeim tilvikum sé litið á þessa ráðstöfun sem endurnýtingu. Eftir gildistöku nýrra lagaákvæða 1. janúar 2023 telst ráðstöfun sem þessi því aðeins vera endurnýting ef úrgangurinn kemur í staðinn fyrir efni sem er ekki úrgangsefni og hefði ella verið notað í sama tilgangi. Draga má í efa að þetta skilyrði sé uppfyllt við núverandi aðstæður hvað hjólbarðana varðar og því er eðlilegt að líta á ráðstöfunina sem förgun.

Ökutæki

Þessi úrgangsflokkur kemur nær aldrei við sögu í tölum þjónustuaðila sveitarfélaganna. Þar til bærir aðilar taka við úr sér gengnum ökutækjum, greiða skilagjald og koma tækjunum til áframhaldandi vinnslu. Hægt væri að áætla magnið frá einstökum sveitarfélögum út frá tölum á landsvísu (frá Úrvinnslusjóði), en það er látið ógert hér enda teljast ökutæki ekki vera heimilisúrgangur og hafa því ekki áhrif á þau úrgangsmarkmið sem sveitarfélögin bera ábyrgð á. Hins vegar bera sveitarfélög tiltekna ábyrgð á að starfræktar séu móttöku- og söfnunarstöðvar fyrir úrgang sem fellur til í sveitarfélaginu. Því þurfa sveitarfélögin að hafa yfirsýn yfir söfnun úr sér genginna ökutækja, rétt eins og gildir um aðra úrgangsflokka.

Rafhlöður og rafgeymar

Líklega fer eitthvað af þessum úrgangi (einkum rafgeymar) fram hjá kerfum sveitarfélaganna, en ekki liggja fyrir glöggar upplýsingar um það. Í samræmi við upplýsingar frá Terra Efnaeyðing hf. (áður Efnamóttakan) er litið svo á að þessi úrgangsflokkur fari allur til endurvinnslu. Ótilgreindur hluti af úrgangsflokknum telst vera heimilisúrgangur, en hér er gert ráð fyrir að það eigi við um allan þann úrgang af þessu tagi sem skilar sér inn í tölfraedina.

Steinsteypa, múrsteinar, flísar, keramik

Í þennan flokk fellur óvirkur úrgangur af ýmsu tagi. Hér er gert ráð fyrir að þetta efni sé urðað, annað hvort á urðunarstöðum fyrir almennan eða óvirkan úrgang. Í einhverjum tilvikum kann að vera litið á ráðstöfun þessa efnis sem landmótun, en hún telst samt ekki endurnýting í skilningi laga nema efnið komi í staðinn fyrir efni sem er ekki úrgangsefni og hefði ella verið notað í sama tilgangi. Það á ekki við á urðunarstöðum.

Timbur (hreint)

Ætla má að vörubretti úr timbri séu yfirgnæfandi hluti þessa úrgangsflokks. Vörubretti flokkast sem viðarumbúðir og teljast því heimilisúrgangur, hvort sem þau falla til á heimilum eða í atvinnurekstri. Gert er ráð fyrir að þetta eigi þá við um allan úrgangsflokkinn. Hér er reiknað með að allt hreint timbur sem til fellur sé nýtt sem kolefnisgjafi í iðnaði, en sú nýting telst til annarrar endurnýtingar.

Timbur (annað eða óflokkað)

Þetta timbur nýtist ekki sem kolefnisgjafi vegna aukaefnanna sem í því leynast. Þetta timbur er víða kurlað og nýtt sem yfirlag á urðunarstöðum eða á annan sambærilegan hátt. Draga má í efa að timbrið komi þar í stað annars efnis, nema þá að litlu leyti. Því er vafamál að þarna sé um endurnýtingu að ræða og í samræmi við það er hér litið svo á að þessum úrgangsflokki sé í raun fargað.

Gler

Í þennan flokk fellur gler frá byggingar- og niðurrifsstarfsemi. Magntölur fyrir þennan úrgangsflokk koma ekki fram í tölum þjónustuaðila, þar sem þetta gler fer sennilega í sama farveg og annar óvirkur úrgangur (steinsteypa, múrsteinar, flísar, keramik).

Plast

Í þennan flokk fellur plast frá byggingar- og niðurrifsstarfsemi. Ætla má að þetta sé öðru fremur byggingarplast sem fari í endurvinnslu.

Olíumengaður jarðvegur

Þessi úrgangsflokkur kemur sjaldnast fram í tölum þjónustuaðila og því er litlar ályktanir hægt að draga um heildarmagnið. Engir viðurkenndir förgunarstaðir eru til fyrir úrgang af þessu tagi og líklegt má telja að hann sé í mörgum tilvikum losaður á jarðvegstippa.

Hreinn jarðvegur

Lítið fellur til að þessum úrgangsflokki ef marka má tölur þjónustuaðila. Ætla má að hreinn jarðvegur sé yfirleitt færður til og nýttur annars staðar, nánast jafnóðum, og að ekki sé litið á hann sem úrgang.

Asbest (efni sem inniheldur asbest)

Lítið fellur til af asbesti, en þó geta fallið til stórir farmar í einstökum viðhaldsverkefnum, svo sem við endurnýjun gamalla hitaveitulagna og við niðurrif húsa frá tilteknu árabili. Það asbest sem til fellur á að fara til urðunar á viðurkenndum urðunarstað, þar sem fylgt er sérstöku verklagi til að forðast heilsutjón þeirra sem vinna við verkið.

Annar grófur úrgangur

Líta má á þennan úrgangsflokk sem fremur illa skilgreindan safnflokk, eða jafnvel sem blandaðan úrgang sem ekki kemst í tunnur eða ker af venjulegri stærð. Af samtölum við þjónustuaðila má ætla að skipting úrgangsflokksins í undirflokka gæti verið nærri því sem hér segir:

Litað timbur	Allt að 50%
Málmar	A.m.k. 15%
Dýnur	Allt að 10%
Óvirkur úrg.	Allt að 10%
Annað (blandað)	A.m.k. 15%

Þjónustuaðilar leitast við að endurflokka þann úrgang sem til þeirra berst sem „grófur úrgangur“ og koma honum í þá úrvinnslu sem er hagstæðust hverju sinni í umhverfislegu og fjárhagslegu tilliti. Málmarnir (15% af heild) fara þá væntanlega allir í endurvinnslu. Þar er væntanlega einkum um að ræða þakjárn, steypujárn o.fl. sem fellur til við niðurrif mannvirkja og telst því ekki heimilisúrgangur. Öðrum undirflokkum sem hér eru tilgreindir er væntanlega fargað að langmestu leyti. Að vísu er e.t.v. hægt að líta á afdrif litaða timbursins og óvirka úrgangsins að einhverju leyti sem endurnýtingu, en það er ekki gert hér þar sem draga má í efa að efnið komi í staðinn fyrir efni sem er ekki úrgangsefni og hefði ella verið notað í sama tilgangi (sjá framar).

Í safnflokknum „Grófur úrgangur“ leynast húsgögn, dýnur o.fl., sem í reynd er ekki byggingar- og niðurrifsúrgangur og ætti því að skilgreinast sem heimilisúrgangur og hafa þar áhrif á endurvinnsluhlutföll. Hér er farin sú leið að áætla að 10% af heildarmagninu sé í raun heimilisúrgangur, (sbr. áætlaða prósentutölu fyrir dýnur hér að framan). Það er þó líklega vanmat, þar sem væntanlega leynast húsgögn, glerumbúðir og fleiri tegundir heimilisúrgangs einnig í undirflokkunum „Óvirkur úrg.“ og „Annað (blandað)“.

Sóttmengaður úrgangur frá sjúkrahúsum

Í þennan flokk fellur úrgangur sem tilgreindur er sem „Sóttmengað“ og „Sprautunálar“ í tölum þjónustuaðila. Þarna er í öllum tilfellum um tiltölulega lítið magn að ræða og hér er gert ráð fyrir að því sé öllu fargað í Kólku.

Brennsluleifar

Alla jafna er ekkert skráð í þennan úrgangsflokk.

Úrg. frá skólphreinsistöðvum (m.a. ristarúrg.)

Gert er ráð fyrir að þessi úrgangur fari allur til urðunar.

Málmar frá vélrænni meðhöndlun

Alla jafna er ekkert skráð í þennan úrgangsflokk.

Pappír án úrvinnslugjalds (þ.m.t. dagblöð)

Hér er um að ræða heimilisúrgang sem væntanlega skilar sér allur til endurvinnslu. Trúnaðarskjölum er þó væntanlega fargað í Kólku.

Lífrænn úrgangur frá eldhúsum o.þ.h.

Hér er um að ræða lífúrgang sem er sérsafnað frá heimilum og fyrirtækjum, svo sem frá eldhúsum og mótuneytum. Ráðstöfun úrgangsins er misjöfn eftir svæðum, en almennt má ætla að sérsafnaður lífúrgangur fari allur til endurvinnslu. Undantekning frá þessu er lífúrgangur sem sendur er til vinnslu í gas- og jarðgerðarstöðinni GAJA, þ.e. svo lengi sem ekki er hægt að nýta moltuna sem þar er framleidd. Framleiðsla á metani úr lífrænum úrgangi telst endurnýting en ekki endurvinnsla. Einhver fleiri dæmi eru einnig um að afurðir jarðgerðar séu urðaðar eða nýttar til fyllingar vegna plasts og annarra óhreininda sem finna má í afurðinni.

Fatnaður, skófatnaður og textíl

Söfnun og ráðstöfun þessa úrgangsflokks er að mestu á höndum Rauða kross Íslands (RKÍ) og annarra félagasamtaka. Þar af leiðandi endurspeglast magntölur ekki í tölum þjónustuaðila sveitarfélaganna. Hægt væri að áætla magnið frá einstökum sveitarfélögum út frá tölum á landsvísu (frá RKÍ), en það er látið ógert hér. Ekki er vitað með vissu hversu stór hluti þessa úrgangs er í raun enduruninn, en fljótt á litið er ólíklegt að innlimun hans í þá úrgangstölfræði sem hér birtist hafi mikil áhrif á endurvinnsluhlutfall heimilisúrgangs.

Matarolía og feiti

Ætla má að þessi úrgangsflokkur sé endurnýttur með einum eða öðrum hætti til orkuvinnslu, svo sem með brennslu í sorporkuverum erlendis eða með framleiðslu á eldsneyti sem t.d. er notað til íblöndunar í jarðeldsneyti. Vafalaust mætti bæta söfnun og nýtingu þessa efnis verulega, en endurvinnsla er þó varla valkostur í því sambandi.

Raftæki, þ.m.t. kæli- og frystitæki

Ætla má að tölur þjónustuaðila um þennan úrgangsflokk séu nokkuð áreiðanlegar. Í samræmi við upplýsingar frá þjónustuaðilum og frá Terra Efnaeyðing hf. er gert ráð fyrir að þessi úrgangsflokkur sé að mestu sendur til endurvinnslu, en líklega á það þó aðeins við um málmana í tækjunum. Aðrir hlutar þeirra eru líklega brenndir til orkuvinnslu eða þeim jafnvel fargað. Ekki liggja fyrir upplýsingar um þessa skiptingu og í þessu tilviki er gert ráð fyrir að allt efnið sé endurunnið. Í því liggur einhver skekkja, en þess ber þó að geta að málmar eru væntanlega meirihlutinn af heildarmassa tækjanna.

Málmar (aðrir en ökutæki)

Hér er gert ráð fyrir að skilgreina beri alla þessa málma sem heimilisúrgang, en það er þó engan veginn hafið yfir gagnrýni. Gera má ráð fyrir að úrgangsflokkurinn fari allur til endurvinnslu og eins og dæmið er sett fram hér vegur hann þungt til hækkunar á endurvinnsluhlutfalli heimilisúrgangs.

Spilliefni (samtala)

Undir þennan flokk falla hvers konar spilliefni sem ekki eru tilgreind annars staðar, þ.m.t. ýmiss konar olúúrgangur, málning, aðrar efnavörur, ljósaperur o.fl. Áætluð ráðstöfun byggir hér á upplýsingum frá Terra Efnaeyðing hf. Í samræmi við þær er gert ráð fyrir að perur og vatnsmálning fari að mestu leyti til urðunar, að stærri farmar af úrgangsolúu nýtist til orkuvinnslu erlendis og að það sama gildi um u.þ.b. helming af þeirri olúmálningu sem til fellur. Gert er ráð fyrir að öll önnur spilliefni fari til förgunar í Kólku.

Garðaúrgangur

Svo virðist sem garðaúrgangur sé almennt losaður á opnum svæðum eða á einhvers konar tipp án nokkurrar vinnslu. Algengt er að litið sé á þessa ráðstöfun sem endurnýtingu, þar sem þarna sé um landmótun að ræða. Ekki verður þó séð að þessi ráðstöfun uppfylli það skilyrði endurnýtingar að efnið komi í staðinn fyrir efni sem er ekki úrgangsefni og hefði ella verið notað í sama tilgangi. Þvert á móti virðist landmótunin almennt hafa þann eina tilgang að losna við garðaúrganginn. Sé það rétt ber að líta á ráðstöfunina sem förgun og er þeirri meginlínu fylgt hér. Eflaust fellur til mikið af garðaúrgangi sem ekki kemur fram í tölum þjónustuaðila, enda algengt að eigendur úrgangsins losi sig sjálfir við hann án aðstoðar. Lífbrjótanlegur garðaúrgangur telst vera lífúrgangur og þar með heimilisúrgangur. Garðyrkjuúrgangur fellur hins vegar utan þeirrar skilgreiningar, en ólíklegt er að gerður sé greinarmunur á þessu tvennu í tiltækum tölum. Ef allur garðaúrgangur í heimilisúrgangsflokknum endurspegladist í tölum þjónustuaðila myndi það leiða til lækkunar á endurvinnsluhlutfalli heimilisúrgangs, nema í þeim tilvikum þar sem úrgangurinn er nýttur við moltugerð eða aðra vinnslu sem talist getur endurvinnsla.

Blandaður úrgangur (sorphirða)

Í þennan flokk fellur allur sá úrgangur sem tekinn er frá heimilum í reglubundinni hirðu. Væntanlega fer allt þetta magn til förgunar.

Blandaður úrgangur (gámar)

Þessi úrgangsflokkur er væntanlega að miklu leyti sambærilegur þeim næsta á undan, að því frátöldu að honum er safnað með öðrum hætti. Líta ber á báða flokka sem heimilisúrgang.

Blandaður úrgangur frá fyrirtækjum

Þessi úrgangsflokkur er væntanlega að miklu leyti sambærilegur þeim tveim næstu á undan, að því frátöldu að honum er safnað með öðrum hætti. Allt er þetta að öllum líkindum heimilisúrgangur skv. skilgreiningu og allt fer þetta væntanlega til förgunar.

Úrgangur frá gatnahreinsun

Þessi úrgangsflokkur inniheldur sand og alls konar rusl sem fellur til við hreinsun gatna. Þess er að vænta að þessi úrgangur sé mengaður af efnum frá umferð og væntanlega fer þetta allt í urðun.

[Eðja frá rotþróum \(seyra\)](#)

Seyra er lífrænn úrgangur sem er tæknilega fremur auðvelt að vinna og nýta til landgræðslu á heppilegum svæðum. Víðast fer þetta efni þó til urðunar, eða er losað í gryfjur sem teljast eftir atvikum viðurkenndir losunarstaðir. Hvort heldur sem er telst ráðstöfunin vera förgun.